

Zisk – symbol úspěchu a výchova k ekonomickému myšlení

Autor: Milena Tichá

Abstract

Profit – symbol of success and education to economic thinking. – The article is concerned with the crucial problems, which are brought into education to economic thinking and decision-making by the narrow concept of profit as a symbol of success. The possible solution is seen in interdisciplinary-based education, which enables the teacher to work with various criteria of economic behaviour assessment and to overcome the simplified understanding of success, reduced to a rapid realization of profit.

Keywords: profit, symbol, economic thinking, education

Klíčová slova: zisk, symbol, ekonomické myšlení, výchova

Hlavním a nejdůležitějším kritériem ekonomického rozhodování je kritérium ziskové. Podle zisku jsou ve většině případů hodnoceny výsledky ekonomického chování. Právě proto se v ekonomii stává důležitým symbolem úspěchu zisk. **Za ekonomicky úspěšného člověka je zpravidla považován ten člověk, jehož ekonomické aktivity jsou ziskové.**

Problém vzniká tehdy, když je úzké ekonomické kritérium rozhodování aplikováno také v ostatních neekonomických oblastech života, a když jsou podle dosaženého zisku hodnoceny rovněž mimoekonomické aktivity člověka. Například mezilidské vztahy a vše, co s nimi souvisí, je možno jen těžko rozvíjet pouze na základě ekonomického kritéria rozhodování. **Úspěšnost má v životě člověka podstatně širší rozměr.** Nebývá postavena jen na ekonomických výsledcích, a **proto ji nemůžeme jednoduše měřit pouze dosaženým ziskem vyčíslitelným v peněžních jednotkách.**

Za jednoznačně úspěšného člověka obvykle nebývá považován ten člověk, který se ve svém chování podřizuje v rozhodující míře toliko hlediskům ekonomické efektivity. Jednotlivec, či sociální skupina, která je orientovaná na velmi rychlé dosažení co nejvyššího zisku, se může dostat do konfliktu s všeobecně přijímanými formálními i neformálními normami chování. Na základě toho pak může být její chování považováno za neetické, nemorální, asociální, neekologické, politicky neúnosné a dokonce za nezákonné a ve svém výsledku za neúspěšné.

Samotné ekonomické rozhodování je uskutečňováno ve velmi rozmanitých životních situacích a je značně složitým a mnohostranným procesem. **Ekonomická rozhodnutí nečiníme v životě nikdy zcela izolovaně,** bez ohledu na další, více či méně důležité kroky. **Ekonomické kritérium rozhodování není obvykle to jediné, které nás dovede k určitému závěru.** Kromě ekonomického, ziskového kritéria, užíváme také další stejně významná kritéria rozhodování, mezi něž například patří kritérium etické, ekologické, politické, sociální

a právní. V případě tohoto rozhodování se pohybujeme v rovině racionálního zvažování různých alternativ řešení.

K určitému závěru můžeme dospět také na základě iracionálních, emotivních či intuitivních pohnutek. Těmi se v tomto příspěvku zabývat nehodláme. **Dosažený úspěch hodnocený podle různých kritérií může mít proto rozmanité podoby**, je tvořen složitým komplexem dílčích úspěchů a nemusí být a také zpravidla nebývá jednoduše symbolizován dosaženým ziskem představujícím výnos převyšující náklady.

Vše je komplikováno tím, že **rozmanitá kritéria rozhodování** nás nevedou k jednoduchým závěrům týkajícím se hodnocení výsledků našeho chování a tedy ani k jednoznačnému hodnocení úspěšnosti. Co je pro nás ekonomicky výhodné, nemusí být za všech okolností ekologicky prospěšné, politicky vhodné, sociálně šetrné, v souladu s platnými zákony a může se vymykat všeobecně respektovaným etickým normám chování. To naše rozhodování značně komplikuje a znesnadňuje. Vede nás to k rozporuplným a ne vždy jednoznačným závěrům. **Konečné řešení obvykle nacházíme cestou určitého kompromisu.**

Je ovlivněno pořadím významu jednotlivých kritérií rozhodování a vahou očekávaných výsledků, kterou jim přikládáme. **Naše preference nejsou jednou pro vždy dány, ale mění se podle životních situací, ve kterých se právě nacházíme a také podle toho, k jakému modelu úspěšnosti směřujeme.** V tomto modelu může mít zisk v ekonomickém pojetí různé postavení, pokrývající širokou škálu pozic od klíčového místa v popředí až po bezvýznamné postavení na okraji našeho zájmu.

V současné době je ve všech klíčových pedagogických dokumentech oprávněně kladen velký důraz na to, aby byli žáci ve školách vedeni k **samostatnému ekonomickému myšlení a odpovědnému rozhodování**.¹ Mimořádná pozornost je věnována zejména **finančnímu vzdělávání**. K jeho systematickému zavádění do škol dochází na základě důležitých materiálů zpracovaných na meziresortní úrovni.² Jejich společným cílem je přispět ke zvýšení **finanční gramotnosti občanů**. Vytvořit předpoklady pro to, aby dnešní i budoucí občané byli vybaveni souborem znalostí, dovedností a hodnotových postojů nezbytných k tomu, aby „byli schopni finančně zabezpečit sebe a svou rodinu a aktivně vystupovat na trhu finančních produktů a služeb. Protože finančně gramotný občan se orientuje

¹ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2005.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007.

Manuál pro tvorbu školních vzdělávacích programů na gymnáziích. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007.

Katalog požadavků k maturitní zkoušce: Základy společenských věd. Praha: MŠMT, Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání, 2008.

² *Strategie finančního vzdělávání ve znění koncepčního materiálu vytvořeného MF* [online]. 2007, říjen. [cit. 2009-5-15]. Dostupné z WWW:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Strategie_Fin-vzdelavani_CR.pdf>.

Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vypracovaný na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, aktualizovaná verze a v souladu se Strategií finančního vzdělávání z prosince 2007 [online]. 2007, prosinec. [cit. 2009-5-15]. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFG_2007_web.pdf>.

v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní i rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“³

Oba dokumenty ukazují současně na to, že finanční gramotnost zahrnuje **tři složky**: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou. „**Peněžní gramotnost** představují kompetence nezbytné pro správu hotovostních a bezhotovostních peněz a transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. běžný účet, platební nástroje apod.). **Cenovou gramotnost** představují kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. **Rozpočtovou gramotnost** představují kompetence nezbytné pro správu osobního/rodinného rozpočtu (např. schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle a rozhodovat o alokaci finančních zdrojů) a zahrnuje i schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost zahrnuje vedle výše popsané obecné složky také dvě složky specializované: **správu finančních aktiv** (např. vkladů, investic a pojištění) a **správu finančních závazků** (např. úvěrů nebo leasingu). To předpokládá v obou případech orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, schopnost mezi sebou jednotlivé produkty či služby porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci.“ (Tamtéž)

Finanční gramotnost je ve výše uvedených dokumentech zasazena do širšího rámce **ekonomické gramotnosti**, „která navíc zahrnuje např. schopnost zajistit si příjem, zvažovat důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientaci na trhu pracovních příležitostí, schopnost rozhodovat o výdajích apod. Nedílnou součástí finanční gramotnosti jsou také nezbytné **makroekonomické aspekty**⁴ a **oblast daňová**,⁵ a to zejména vzhledem k tomu, že se významně podílí na finančních zdrojích jednotlivců a domácností a má tedy významný vliv na peněžní toky v soukromých financích. Finanční gramotnost jako součást ekonomické gramotnosti tvoří jednu ze složek tzv. klíčových kompetencí, tedy znalostí, dovedností a hodnotových postojů, které by měl občan mít, aby se uplatnil v současné společnosti.“⁶ Podobně je finanční gramotnost zasazena do **gramotností numerické, informační a právní**. V tomto širokém pojetí finanční gramotnosti se promítá metodologický princip interdisciplinarity.

První z výše uvedených dokumentů *Strategie finančního vzdělávání* navrhuje ucelený systém finančního vzdělávání zaměřený na zvyšování úrovně finanční gramotnosti občanů v ČR. Vyzdvihuje význam finančního vzdělání, neboť informovaný občan se bude lépe orientovat ve finančních produktech, bude efektivněji nakládat se svými finančními prostředky a bude také schopen přijímat odpovědná rozhodnutí na finančním trhu. Nejen

³ *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vypracovaný na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, aktualizovaná verze a v souladu se Strategií finančního vzdělání z prosince 2007* [online]. 2007, prosinec. [cit. 2009-5-15]. S. 7. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFG_2007_web.pdf>.

⁴ Makroekonomickými aspekty je rozuměna zejména orientace v základních vztazích mezi jednotlivými sektory ekonomiky a porozumění základním makroekonomickým ukazatelům (HDP, inflace, úroková míra aj.).

⁵ Základní povědomí o daňovém systému a roli daní v rámci občanské společnosti je nutné chápat jako prvek k zajištění odpovědného chování občanů vůči rodině a státu.

⁶ *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vypracovaný na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, aktualizovaná verze a v souladu se Strategií finančního vzdělání z prosince 2007* [online]. 2007, prosinec. [cit. 2009-5-15]. S. 8. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFG_2007_web.pdf>.

definuje finanční gramotnost, ale také mapuje její současný stav. Na základě toho pak stanovuje priority a cílové skupiny finančního vzdělávání. Navrhuje **dvoupilířovou strukturu finančního vzdělávání**. První pilíř představuje počáteční vzdělávání na základních a středních školách. Druhý pilíř tvoří celoživotní vzdělávání. Nakonec vymezuje role jednotlivých aktérů finančního vzdělávání.

Garantem **počátečního finančního vzdělávání na základních a středních školách** je stát, zejména prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Výzkumného ústavu pedagogického v Praze a Národního ústavu odborného vzdělávání. Odbornou podporu poskytuje Ministerstvo financí ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Proto na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005 připravily Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR druhý důležitý výše uvedený dokument: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*. Tento dokument se zaměřuje na proces implementace finančního vzdělávání do počátečního vzdělávání, a proto vymezuje pro zúčastněné subjekty tyto úkoly:

- Vytvořit standard finanční gramotnosti pro absolventa základní a střední školy (standardu finanční gramotnosti občana)
- Promítnout standardy finanční gramotnosti do rámcových vzdělávacích programů
- Vytvořit metodická doporučení školám
- Zařadit témata finančního vzdělávání do vzdělávání pedagogických pracovníků
- Monitorovat úroveň finanční gramotnosti

Na základě zmíněných dokumentů byly meziresortní skupinou pro finanční vzdělávání zpracovány **Standardy finanční gramotnosti** (Standard finanční gramotnosti pro základní vzdělávání a Standard finanční gramotnosti pro střední vzdělávání), které stanovují ideální úroveň, či cílový stav finančního vzdělávání pro různé stupně vzdělání. Ty se staly součástí dokumentu *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*.

Aktualizovaná verze je z prosince 2007.⁷ Poté byly implementovány do *Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia*, především do vzdělávací oblasti Člověk a svět práce⁸ a slouží jako východisko pro tvorbu konkrétních Školních vzdělávacích programů. Jsou zapracovávány do schvalovaných RVP pro střední odborné školy s úrovní vzdělání E, H, M. Zapracování do *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání* se předpokládá v nejbližším termínu jeho úprav.

Na standardy finanční gramotnosti navazují **příručky zahrnující příklady dobré praxe a vzorové metodické materiály**, které připravuje MŠMT ČR, VÚP, NUOV a také MF ČR jako odborný garant. Na Národním ústavu odborného vzdělávání vznikla metodická příručka pro učitele s názvem *Finanční gramotnost, obsah a příklady z praxe škol*, (Klínský 2008) která představuje vhodný podkladový materiál pro učitele základních a středních škol. Vymezuje obsah finanční gramotnosti a systematicky prezentuje poznatky potřebné pro práci

⁷ *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vypracovaný na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, aktualizovaná verze a v souladu se Strategií finančního vzdělání z prosince 2007* [online]. 2007, prosinec. [cit. 2009-5-15]. S. 12–14. Dostupné z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFSG_2007_web.pdf>.

⁸ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007.

pedagogů, včetně příkladů. Vytváří základ pro metodické zpracování učiva a didaktických pomůcek.

„Učitelům základních škol by měla poskytnout představu o tom, co finanční gramotnost znamená, k čemu by měly být vytvořeny základy, na nichž se bude stavět na střední škole. Její obsah je proto širší než předpokládaný rozsah výuky na základní škole. Učitelům středních škol by pak měla poskytnout celkovou představu o tom, co by měli jejich žáci zvládnout.“ (Klínský 2008: 3) Tato příručka může být s ohledem na její kvalitní obsah a široké určení také vhodným podkladovým studijním materiálem pro studenty pedagogických fakult zajišťujících pregraduální přípravu učitelů a také pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a jiné aktivity celoživotního vzdělávání.

Jednoznačné zdůrazňování a vyzdvihování pouze úzce pojaté výchovy k ekonomickému myšlení a rozhodování, která by vedla k **upřednostnění jen ziskového kritéria rozhodování**, ve které by vystupoval **zisk jako symbol úspěšnosti**, může směřovat k **zavádějícím a v krajním případě až k nežádoucím výsledkům**. Při ekonomickém rozhodování nelze myslet pouze na dosažení zisku, bez ohledu na ochranu životního prostředí, politickou stabilitu, sociální jistoty a platné právní normy. Výchova k ekonomickému myšlení a rozhodování nemůže být zbavena svého etického rozměru a ekonomické chování nelze hodnotit bez ohledu na jeho morální aspekty.

Úspěch v životě rodinném, společenském a profesním sice také do značné míry souvisí se schopností člověka ekonomicky myslet a odpovědně se rozhodovat při hospodaření s majetkem, závisí také na schopnosti finančně zabezpečit sebe a svoji rodinu v rozmanitých životních situacích, ale nestojí pouze na tom, že každý krok v našem životě směřuje k dosažení zisku.

Prostor pro výchovu k široce pojatému samostatnému ekonomickému myšlení a odpovědnému rozhodování vytváří **interdisciplinárně koncipovaná výuka** předmětů vycházejících ze vzdělávacích oborů Výchova k občanství a Člověk a svět práce (základní vzdělávání) a Občanský a společenskovědní základ a Člověk a svět práce (gymnaziální vzdělávání). Tyto vyučovací předměty vedou k osvojení základních metodologických principů různých společenských věd jako je ekonomie, politologie, právo, antropologie, sociologie, regionální historie, ale také obecných metodologických principů filosofie a etiky. Tyto disciplíny umožňují učitelům pracovat s různými kritérii hodnocení, vážit jejich význam a porovnávat je v rámci různých modelových životních situací, a pomáhají mu **překračovat zjednodušené chápání úspěchu redukované pouze na realizaci zisku**.

Proto, aby byl učitel připraven na takto náročně koncipovanou výuku, je důležité, aby také **příprava učitelů těchto vyučovacích předmětů byla založena na interdisciplinárním principu**. Budoucí učitelé musí být připravováni na to, aby při hledání cest k řešení společenských problémů dokázali překročit zúžený pohled jedné vědní disciplíny a konkrétně při řešení ekonomických problémů byli schopni využít také jiných kritérií hodnocení, než pouze úzce pojatého kritéria ziskového. Musí být vedeni k tomu, aby spolu se svými žáky uměli vyhodnotit důsledky různých vzorců chování a posoudit spolu s nimi skutečnou cenu na první pohled ekonomicky efektivních kroků.

Uvedené interdisciplinární pojetí přípravy učitelů má řadu předností, ale především umožňuje zohlednění **etických kritérií hodnocení při výchově k ekonomickému myšlení a rozhodování**. To pak také vytváří předpoklady pro zasazení výuky ekonomie do širšího, společensky žádoucího rámce výchovy k občanství.

SEZNAM LITERATURY

FUCHS, Kamil, TULEJA, Pavel. *Základy ekonomie*. Praha: Ekopress, 2003. ISBN 80-86119-74-2.

KLÍNSKÝ, Petr a kol. *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2008. ISBN 978-80-87063-13-2.

KLÍNSKÝ, Petr a kol. *Finanční gramotnost: obsah a příklady z praxe škol*. Praha: Národní ústav odborného vzdělávání, 2008 [online]. [cit. 2009-18-5]. ISBN 978-80-87063-13-2.

Dostupné na WWW:

<http://vuppraha.cz/soubory/Financni_gramotnost_obsah_a_prikklady_z_praxe_skol.pdf>.

SEN, Amartya. *Etika a ekonomie*. Praha: Vyšehrad, 2002. ISBN 80-7021-549-6.

SOJKA, Milan a kol. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: VŠE, 1991. ISBN 80-7079-937-4.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomie a ekonomika*. Praha: ASPI, 2003. ISBN 80-86395-46-4.

VLČEK, Josef a kol. *Ekonomie pro neekonomy*. Praha: Codex Bohemia, 1998. ISBN 80-8596366-3.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2005. ISBN 80-87000-02-1.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 2007. ISBN 978-87000-11-3.

Strategie finančního vzdělávání ve znění koncepčního materiálu vytvořeného MF [online]. 2007, říjen. [cit. 2009-5-15]. Dostupné z WWW:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Strategie_Fin-vzdelavani_CR.pdf>.

Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. Společný dokument Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR vypracovaný na základě usnesení vlády č. 1594 ze dne 7. prosince 2005, aktualizovaná verze a v souladu se Strategií finančního vzdělání z prosince 2007 [online]. 2007, prosinec. [cit. 2009-5-15]. Dostupné z WWW:

<http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFG_2007_web.pdf>.

(PhDr. Milena Tichá, CSc., vedoucí oddělení společenských věd na Katedře občanské výchovy a filosofie UK PedF.)